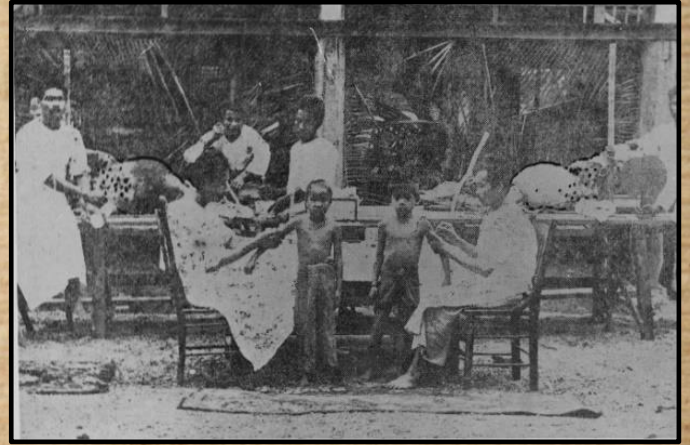

การปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษ

จุดเริ่มงานควบคุมโรคติดต่อในประเทศไทย

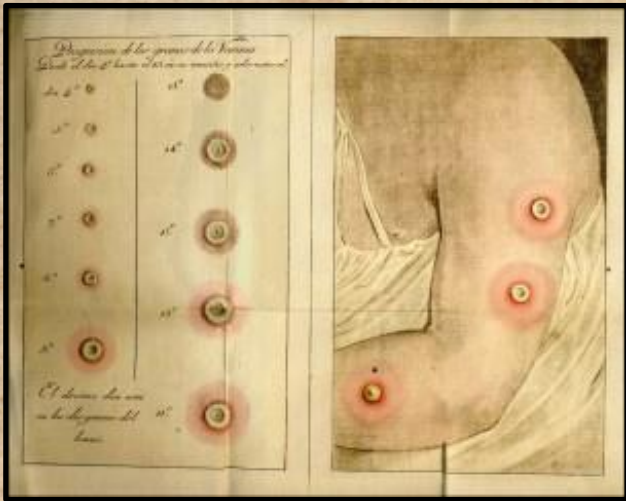
ไข้ทรพิษ (smallpox) เป็นโรคติดต่อที่มีมาตั้งแต่โบราณ แต่ละภูมิภาคจะมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป อย่างทางภาคกลางเรียก “ฝีดาษ” ทางภาคใต้เรียก “ไข่น้ำ” ส่วนในภาคเหนือเรียก “ตุ่มสุก” ตามลักษณะอาการจะมีตุ่มเม็ดเล็ก ๆ ขึ้นตามตัว และเป็นหนึ่งในโรคระบาดที่ร้ายแรงที่สุดของโลกพบในมนุษย์มากกว่า 1,000 ปี โรคระบาดในประเทศไทยเท่าที่มีปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ มักเรียกกันว่า โรคห่า ซึ่งหมายถึงโรคที่ทำให้คนตายจำนวนมาก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) มีการนิยามโรคระบาดด้วยการระบุชนิดของโรคติดต่อตามพระราชบัญญัติระงับโรคระบาด พ.ศ. 2456 ไว้ 3 โรคด้วยกันคือ กาฬโรค อหิวาตกโรค และไข้ทรพิษ

การปลูกฝีในสมัยแรกๆ ราวปี พ.ศ. 2445

การเกิดโรคไข้ทรพิษในประเทศไทยมีปรากฏมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีตำนานเรื่องการตั้งกรุงศรีอยุธยาเล่ากันมาว่า การที่พระเจ้าอู่ทองอพยพผู้คนมาสร้างเมืองใหม่เพราะเมืองเดิมเกิดอหิวาตกโรคระบาด แต่ในพงศาวดารฉบับบริติช มิวเซียม กล่าวว่า เป็นไข้ทรพิษ ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีการระบาดเกิดคนเจ็บป่วยล้มตายจำนวนมากของโรคหลายครั้ง แม้แต่สมเด็จพระบรมรามาธิบดีที่ 4 ก็ทรงติดเชื้อไข้จนเสด็จสวรรคต ในปี พ.ศ. 2117 รัชสมัยของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชก็เกิดการระบาดของไข้ทรพิษอีกครั้ง เชื่อกันว่าสมเด็จพระนเรศวรซึ่งยังทรงดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอก็ได้ติดเชื้อและป่วยเป็นไข้ทรพิษในคราวนั้นด้วยเช่นกัน ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นายแพทย์ แदन ปีช บรัดเลย์ หรือที่คนไทยเรียกว่า หมอบรัดเลย์ ได้เริ่มทดลองปลูกฝีครั้งแรกในไทยเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2378 โดยทำการปลูกฝีให้กับเด็กจำนวน 15 คน แต่การทดลองไม่เป็นผลสำเร็จ ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2381 ได้เกิดไข้ทรพิษระบาดขึ้นอีกครั้ง หมอบรัดเลย์จึงได้เลือกการปลูกทรพิษเป็นวิธีการป้องกัน และได้พิมพ์ใบปลิวชักชวนคนไทยให้มาปลูกทรพิษ วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2381 และในปี พ.ศ. 2384 หมอบรัดเลย์ได้ทำการศึกษาทดลองเรื่องการปลูกฝีอีกครั้ง โดยทำการปลูกฝีในเด็ก 75 คน ที่บ้านเจ้าพระยาพระคลัง โดยใช้พันธุ์หนองฝีวัวจากสหรัฐ ปรากฏว่าปลูกขึ้นเพียง 3 - 4 ราย และได้ทดลองต่ออีกราว 3 เดือน ทำให้พันธุ์หนองฝีที่มีอยู่หมดลง มีคนที่ปลูกฝีขึ้นราว 100 คน ถึงแม้การปลูกฝีจะเริ่มประสบความสำเร็จ แต่ก็ยังมีปัญหาเรื่องพันธุ์หนองฝีที่ต้องนำเข้าจากอเมริกาซึ่งใช้เวลาเดินทางนาน

ลักษณะของฝีที่ปลุกบนแขน

หมอบรัดเลย์จึงทำการทดลองผลิตสะเก็ดพันธุ์หนองฝีด้วยตนเอง ในปลายปี พ.ศ. 2385 โดยการฉีดยาหนองจากผู้ป่วยไข้ทรพิษเข้าไปในวัวหลายตัว โดยได้รับพระราชทานวัวจากรัชกาลที่ 3 และในปีเดียวกันนี้บุตรสาววัย 7 เดือนของหมอบรัดเลย์ได้เสียชีวิตจากไข้ทรพิษด้วย หมอบรัดเลย์จึงปลุกฝีโดยคิดค่าปลุกฝีคนละ 1 บาท หากปลุกฝีขึ้นดีจะคืนเงินให้ครึ่งหนึ่ง โดยนำรายได้ไปซื้อพันธุ์หนองฝีจากสหรัฐอเมริกา ต่อมา มีการตีพิมพ์เผยแพร่ตำราชื่อ “ตำราปลุกฝีโคให้กันโรคระพิษไม่ให้ขึ้นได้” ในปี พ.ศ. 2388 ซึ่งเป็นตำราที่หมอบรัดเลย์เขียนประสบการณ์เรื่องการปลุกฝีในไทย ช่วง พ.ศ. 2383 - 2387

จากนั้นในปี พ.ศ. 2444 รัฐบาลได้ส่งนายแพทย์แฮนส์ อะดัมสัน (Hans Adamson) และหลวงวิฆเนศร์ ประสิทธิ์วิทย์ (อภัย หะสิทธิ์เวช) ออกไปศึกษาวิชาการทำพันธุ์หนองฝีที่เมืองมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ เมื่อนายแพทย์ทั้ง 2 ได้ศึกษาวิชาสำเร็จแล้วจึงได้กลับมาดำเนินการทำพันธุ์หนองฝีขึ้นใช้เอง ในปี พ.ศ. 2445 โดยมีหมอบรัดเลย์ (พระบอภัยสรรเพชญ์) เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการที่สำนักงานที่สี่กั๊ก ถนนเจริญกรุง แต่ยังไม่ดีคุณภาพ ต่อมาจึงย้ายที่ทำการปลุกเพาะพันธุ์หนองฝีไปตั้ง ณ ตำบลห้วยจรเข้ จังหวัดนครปฐม กระทั่งในปี พ.ศ. 2456 เมื่อรัฐบาลไทยออกกฎหมายบังคับให้ประชาชนทุกคนปลุกฝีป้องกันโรคไข้ทรพิษ การปลุกฝีโดยมิชชันนารีจึงค่อย ๆ ลดความสำคัญลง

นายแพทย์แฮนส์ อะดัมสัน และหลวงวิฆเนศร์ ประสิทธิ์วิทย์ ไปศึกษาวิชาการทำพันธุ์หนองฝีที่เมืองมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์

ในสมัยรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2456 ประเทศไทยมีการออก พ.ร.บ. จัดการปลูกฝีใช้ทรพิษ และ พ.ร.บ. ระงับโรคระบาด ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่บังคับใช้กฎหมายควบคุมโรคแก่ประชาชน ในปี พ.ศ. 2504 กระทรวงสาธารณสุขเริ่มโครงการกำจัดใช้ทรพิษครั้งแรกในประเทศไทย โดยตั้งเป้า 3 ปี (พ.ศ. 2504 - 2506) คือคนไทยอย่างน้อย 80% ต้องได้รับการปลูกฝี ภายหลังจากขยายเวลาไปเป็น 5 ปี (พ.ศ. 2504 - 2508) มีการระดมปลูกฝี ฉีดวัคซีน ประเทศไทยพบผู้ป่วยรายสุดท้ายในปี พ.ศ. 2505 เป็นแขกชื่อ ยาริดดาเนา ได้เสียชีวิตที่โรงพยาบาลบาราคนราดอร์ เมื่อถึงปี พ.ศ. 2508 จากเป้าที่ตั้งไว้เป็นผลให้ไม่มีผู้ป่วยโรคใช้ทรพิษมาจนถึงทุกวันนี้ และในวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2523 องค์การอนามัยโลก ได้ประกาศรับรองว่าใช้ทรพิษได้สูญพันธุ์ไปจากโลก

อ้างอิง

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, นภนาท อนุพงศ์พัฒน์. ปกป้องกะตือ 100 ปี การสาธารณสุขไทย เรื่อง ใช้ทรพิษและการปลูกหนองฝี (หน้า 108 - 110). นนทบุรี : บริษัท หนังสือดีวัน จำกัด, 2561.

นภนาท อนุพงศ์พัฒน์ และคณะ. รอยเวลา : เส้นทางประวัติศาสตร์สุขภาพ เรื่อง การผลิตพันธุ์หนองฝี (หน้า 146). วิจัย โชควิวัฒน์ และโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, บรรณาธิการ นนทบุรี : สุขศาลา สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ, 2556

มณี สุขประเสริฐ เรียบเรียง, ก้าวสู่ 1ศตวรรษงานป้องกันควบคุมโรค เรื่อง ใช้ทรพิษ (หน้า 28 - 29). สถาบันวิจัยจัดการความรู้และมาตรฐานการควบคุมโรค กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2560.

แสวงทอง จันทร์เจ็ด. 100 ปี ร้อยเรื่องราว กรมควบคุมโรค เรื่อง คนใช้ทรพิษคนสุดท้าย (หน้า 76 - 79). นนทบุรี : สถาบันวิจัยจัดการความรู้และมาตรฐานการควบคุมโรค กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2561.

คนไกล วงนอก. เส้นทาง "ปลูกฝี" ป้องกันฝีดาษในอดีต ช่วยบรรเทาฝีดาษลิงในปัจจุบัน? ศิลปวัฒนธรรม, [ออนไลน์]. (2558) แหล่งที่มา: https://www.silpa-mag.com/history/article_87313_8997 [13 พฤษภาคม 2565]

Hfocus. การให้วัคซีนครั้งแรกของไทย, [ออนไลน์]. (2558) แหล่งที่มา: <https://www.hfocus.org/content/2015/01/8997> [13 พฤษภาคม 2565]

Sarakadeelite. หมอบรัดเลย์ และความสำเร็จของการปลูกฝี ใช้ทรพิษ ครั้งแรกในสยาม, [ออนไลน์]. (2558) แหล่งที่มา: <https://www.sarakadeelite.com/faces/dr-dan-beach-bradley/> [13 พฤษภาคม 2565]

ที่มาภาพ

ภาพที่ 1 : กองสุขศึกษา หอจดหมายเหตุสาธารณสุขแห่งชาติ

ภาพที่ 2 : <https://rampages.us/taylorje4/2015/08/27/its-not-a-mermaid-its-smallpox/>

ภาพที่ 3 : กองสุขศึกษา หอจดหมายเหตุสาธารณสุขแห่งชาติ